

PŘEDPOKLADY ROZVOJE VENKOVA V PODMÍNKÁCH TRŽNÍ EKONOMIKY

V. Trnková

Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Článek se dotýká hlavních procesů na venkově v období přechodu na tržní ekonomiku. Jako nejpodstatnější se jeví revitalizace venkova, která bude uskutečnitelná pouze za předpokladu vytvoření odpovídající ekonomické základny a sociální infrastruktury na venkově. Zaměstnanost na venkově, pohyby v počtech pracovních sil v zemědělských podnicích, možnosti nové tvorby pracovních míst, průběh transformace v zemědělských podnicích, to jsou hlavní okruhy, kterým se uvedený článek věnuje. Článek vychází z výsledků řady sociologických šetření provedených v průběhu let 1990-1991 přes tazatelskou síť. Ukazuje na hlavní problémy současného venkova, vyjadřuje postoje obyvatel k těmto problémům, navrhuje cesty řešení. Článek vyúsťuje v konkrétní závěr o možných cestách pracovního uplatnění uvolněných pracovníků na venkově. Výsledky průzkumu naznačují, že hlavním faktorem, který ovlivní další vývoj venkova, bude průběh transformace zemědělských podniků a provozování nových podnikatelských činností (individuálního i skupinového charakteru) na venkově.

transformace; zaměstnanost; pracovní uplatnění uvolněných pracovníků; ekonomicky aktivní obyvatelstvo; venkovské obce

Současná sociální struktura územních celků i zemědělských podniků se vytvářela od konce čtyřicátých let na základě centralistického řízení národního hospodářství. Logicky tedy nese ve svých základech (prvcích struktury) i v procesech, které v ní probíhají, všechny podstatné rysy minulého období. Přibližování se modelu tržního hospodářství předpokládá rozsáhlou decentralizaci i demonopolizaci řídicích a organizačních struktur v území i v resortu zemědělství.

V poslední době často ztotožňujeme zemědělství pouze s výrobním procesem a zcela přehlídíme jeho dvě další funkce - sociální a krajinotvornou. Tento omyl jsme zaplatili zdevastovanou krajinou, odcizením se přírodě i sobě navzájem, ztrátou identifikace s místem bydliště, ztrátou úcty k hodnotám kulturním i přírodním. Neuvedomíme-li si tuto chybu ani nyní, zpomalíme naši budoucnost o desítky let.

Když dnes hovoříme o obnově venkova, nemáme na mysli jen znovuoživení po stránce hospodářské, ale i obnovu duchovního a společenského života na vesnici.

Na našem venkově žije více než třetina obyvatel státu. Většina z nich neztratila vztah k půdě, k přírodě, k obcím, k sousedské pospolitosti - avšak vesnice, ve kterých žijí, jsou obrazem rozporuplné minulosti.

METODA ZPRACOVÁNÍ

Článek vychází z výsledků řady sociologických šetření provedených v průběhu let 1990-1991. Tato šetření byla orientována především na procesy související s obnovou venkova a transformací zemědělských podniků.

Další metodou byly řízené rozhovory se starosty obcí a pracovníky 32 zemědělských podniků ČR.

Charakteristiky jednotlivých souborů

Červen 1990: Soubor představovalo 143 dotazovaných z ČR, z toho 16,2 % z obcí do 200 obyvatel, 34,9 % do 500 obyvatel, 34,3 % do 1 000 obyvatel, 6,9 % do 2 000 obyvatel a 7,7 % z obcí nad 2 000 obyvatel. Tímto šetřením byly sledovány především postoje venkovského obyvatelstva k privatizaci na venkově a k přechodu obcí na samosprávu. Soubor dotazovaných tvořili pouze pracovníci v zemědělství.

Prosinec 1990 - leden 1990: Výzkum byl proveden ve spolupráci s IVVM Praha ve 182 obcích ČSFR, soubor představovalo 1019 dotazovaných, z toho 8,8 % z obcí do 200 obyvatel, 22,7 % do 500 obyvatel, 24,3 % do 100 obyvatel a 45,2 % z obcí do 2 000 obyvatel; šetření bylo zaměřeno velice široce, v příspěvku jsou použity výsledky pouze dvou okruhů - obnovy venkova a transformace zemědělských podniků. Jednalo se o reprezentativní výběr v rámci ekonomicky aktivní populace na venkově.

Jaro 1991: Dotazníkové šetření provedené ve spolupráci s ČIAE Brno, průzkum byl proveden v 1390 zemědělských organizacích ČR; byl zaměřen především na oblast zaměstnanosti, kvalifikace, rekvalifikace, možnosti nových pracovních míst.

Květen - říjen 1991: řízené rozhovory ve 32 zemědělských podnicích v ČR, se starosty obcí, pracovníky okresního rolnického družstevního svazu a představiteli zemědělských podniků; oblast šetření: zaměstnanost na venkově, uplatnění uvolňovaných pracovníků, tvorba nových pracovních příležitostí.

ZAMĚSTNANOST NA VENKOVĚ

Velké pohyby v zaměstnanosti postihnou celou naši společnost a nevyhnou se ani venkovu. Naopak nízký ekonomický potenciál našeho venkova vyjádřený počtem pracovních míst na venkově vzhledem k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu na venkově žijícímu naznačuje, že řešení zaměstnanosti na venkově bude velice složitým problémem.

Vliv na různou hladinu ekonomického zapojení má jednak struktura nabízených pracovních příležitostí pro každé z obou pohlaví, jednak mentalita obyvatelstva v obcích různé velikosti (vztah k ekonomické aktivitě jako životní potřebě, seberealizace apod.).

Jedním z hlavních problémů, který se týká jak měst, tak i venkovských obcí, je snižování počtu pracovních míst. Tento proces, související se zvýšením produktivity práce, odstraněním neefektivních výrob, je provázen uvolňováním značného počtu pracovních sil. Určitou část z tohoto počtu představují pracující důchodci. Postupně však roste počet pracovníků v produktivním věku, především mladších věkových kategorií (absolventů středních a vysokých škol). Obzvláště nepříznivě se tento stav dotýká mladých žen s malými dětmi. Situace je o to složitější, že se do produktivního věku dostávají silně populační ročníky. Získat zaměstnání je pro nastupující generaci více než obtížné. Většina zemědělských, ale i nezemědělských podniků je v takové situaci, že není schopna přijmout ani ty učně či studenty, na jejichž vyučení se řadu let finančně podílela.

Hledání a vytváření nových pracovních příležitostí je jedním z hlavních úkolů obecních úřadů. S tím korespondují i odpovědi dotazovaných na otázku „na které problémy by se měla především místní samospráva zaměřit“ (prosinec 1990), kdy rozšíření pracovních příležitostí na prvním místě uvedlo 16 % dotazovaných a na druhém místě 34 % dotazovaných. Na prvním místě co do absolutního i relativního počtu se již tradičně objevilo zlepšení občanské vybavenosti v obci (v 61 % případů), které potvrzuje dlouholeté přehlížení této oblasti.

Lze však předpokládat, že zajištění vhodných pracovních příležitostí pro obyvatele venkova se na určitou dobu stane prvořadým požadavkem.

Přestože každá vyspělá společnost vykazuje určitý stupeň nezaměstnanosti, je velmi obtížné udržet tuto nezaměstnanost v přijatelných mezích. Její uvolnění má nedozírné následky, z nichž některé prvky, např. zvýšená kriminalita, se již nyní stává pro mnohá naše města těžko zvládnutelným problémem.

Ve snaze zabránit hromadnému propadu uvolněných a neumístěných pracovníků do sociální záchrané sítě se hledají všechny způsoby, jak nalézt pro tyto pracovníky odpovídající zaměstnání.

Venkov má z tohoto hlediska poskytnout pracovní uplatnění:

- nově nastupujícím absolventům různých typů škol,
- uvolněným pracovníkům z místních podniků (především zemědělských),
- uvolněným pracovníkům z obce dosud vyjíždějícím za práci mimo obec,
- uvolněným pracovníkům z útlumových odvětví (pracujících i žijících mimo obec).

Jde o úkol velice složitý. Vyjdeme-li ze dvou základních skutečností - že zemědělské podniky uvolnily v průměru za období od 30. 6. 1990 do 30. 6. 1991 kolem 18 % pracovníků (s výraznou diferenciací v rámci jednotlivých podniků - od úbytku -50 % až po nárůst +10 % - ČIAE Brno 1991) a že nelze v našich podmínkách spojit pracovní mobilitu s mobilitou územní, neboť nám v tom brání naprostá absence volné bytové kapacity - pak existuje pouze jediná možnost. Vedení obce a vedení podniků v místě musí hledat a vytvářet nové pracovní příležitosti pro své uvolněné pracovníky, pro své obyvatele.

I. Úbytek trvale činných pracovníků v zemědělství - A decrease in the number of permanently active workers in agriculture

Region	Úbytek trvale činných pracovníků v zemědělství (předpoklad k 31. 12. 1991 ve srovnání se stavem roku 1990) v %	
	ZD	státní statky
Jihomoravský kraj	12,9	12,1
Severomoravský kraj	22,7	35,5
Jihočeský kraj	16,5	15,3
Východočeský kraj	16,2	22,3
Západočeský kraj	12,5	15,0
Středočeský kraj	15,7	19,8
	Úbytek trvale činných pracovníků v zemědělství (1. čtvrtletí 1991 ve srovnání se stavem roku 1990) v %	
Západoslovenský kraj	10,7	12,9
Středoslovenský kraj	15,8	18,5
Východoslovenský kraj	22,4	-

Přes první naprosto depresivní náhled, že něco takového je nemožné, řada zkušeností ukazuje, že mnohé obce a podniky tuto cestu našly.

Obecně je ve vývoji nezaměstnanosti situace horší v pohraničních oblastech, včetně ostravské průmyslové aglomerace, v SR jde o oblasti středního a východního Slovenska.

POHYBY PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSKÝCH PODNÍCÍCH

Nezbytným krokem v dalším vývoji našeho zemědělství je transformace zemědělských podniků. Transformace výrazným způsobem ovlivní pohyb pracovních sil na trhu práce. Vyšší odpovědnost, jiný typ práce, jiná kvalifikace, nutnost rekvalifikace, vyšší nároky na pracovní kázeň - to u mnohých pracovníků povede k odchodu z podniku, někdy dobrovolnému, jindy nucenému, když se pracovník stane pro podnik nadbytečný.

V námi sledovaném souboru (prosinec 1990) se pro dobrovolný odchod rozhodlo či o něm uvažuje 13,0 % dotazovaných z řad zemědělců. Na Slovensku je tato tendence o něco vyšší (16,0 % proti 11,3 % v ČR). Vyšší tendence jsou u pracovníků státních statků (18,5 %), což je vzhledem k současné situaci na státních statcích logické. O tom svědčí i uváděný důvod k odchodu, kterým je v 35 % případů u pracovníků státních statků nejistota z budoucího vývoje podniku.

Zajímalo nás, jak se tito lidé chtějí dále pracovně uplatnit. Odečteme-li skupinu, která pro svůj věk hodlá odejít do důchodu (7,7 %), a skupinu, která není rozhodnuta, bohužel představující více než 1/5 odcházejících (21,3 %), pak největší četnosti dosáhly následující okruhy: soukromé podnikání mimo zemědělství (13,5 %), práce v zemědělství (12,5 %) a práce v cizině (11,5 %). Všechny ostatní pracovní činnosti jsou pod 10 %. 3,8 % pracovníků odchází ze současného pracovního místa, protože se rozhodli soukromě hospodařit v zemědělství.

Tito pracovníci, kteří se rozhodli dobrovolně odejít ze svého podniku, však představují pouze malou část všech uvolněných pracovníků. Většina odchází nedobrovolně.

V období od 31.12. 1990 do 31.12. 1991 v ZD a státních statcích ubylo celkem v rámci ČSFR 176 tis. pracovníků, z toho 108 tis. v ČR a 68 tis. v SR. V tomto období odcházeli převážně důchodci, pracovníci se špatnou pracovní morálkou, méně kvalifikovaní pracovníci. Kvalifikovaní dělníci jsou uvolňováni z vedlejších výrobních (stavební, přidružená). U přidružené výroby se jedná především o výrobu strojírenského charakteru, jehož výrobní program přebírá strojírenství. Zatím se v plné míře neprojevyly obavy, že nejvyšší podíl uvolňovaných pracovníků bude v živočišné výrobě, i přes setrvávající problémy

s odbytem živočišných produktů. Z tohoto důvodu se také výrazněji neprojevil úbytek žen v zemědělských organizacích (nejvyšší počet žen je zaměstnán právě v živočišné výrobě).

Lze očekávat, že úbytek pracovníků v zemědělství bude pokračovat i v následujícím období, a to patrně se stoupající tendencí. Zemědělské podniky uvádějí předpokládaný pokles v rozmezí 20-35 % pracovníků.

Snížování počtu pracovníků s sebou nese jedno nebezpečí. Každý se rád zbaví „nemakačenků“, tato fáze ve většině podniků již proběhla. V této první vlně však odešla i řada velmi kvalifikovaných pracovníků, kteří jsou nejiniciativnější a kteří se nebojí jít do rizika, tedy právě těch, které by nový transformovaný podnik nejvíce potřeboval.

CESTY UPLATNĚNÍ UVOLNĚNÝCH PRACOVNÍKŮ

Především je nutné vyjít ze skutečnosti, že vzhledem k nutnému uvolňování pracovníků ze zemědělských podniků nelze očekávat, že by zemědělské organizace byly schopny zajistit pracovní uplatnění pro uvolněné pracovníky jiných resortů. Pokud výjimečně k takové situaci došlo, a to převážně pouze na sezónní práce, podniky byly zklamány pracovní morálkou přijatých nezaměstnaných. Tato zkušenost je vede k tomu, že zaměstnávají na sezónní práce brigádníky.

Vzhledem k tomu, že úřady práce a obecní úřady se zatím neujaly své úlohy zprostředkovatele a tvůrce nových pracovních míst v rozsahu, v jakém to současný stupeň nezaměstnanosti vyžaduje, pokoušejí se zemědělské podniky vyřešit tento obtížný úkol sami.

Podle průzkumu provedeného formou řízených rozhovorů v souboru 32 zemědělských podniků značná část organizací (35 %) volí **finalizaci zemědělských produktů**. V posledních letech se rozvinula pestrá síť **zpracovatelských i obchodních provozů a služeb**. Nejfrekventovanější byla ve vzorku respondentů stavba pekárny, prodej vlastního mléka, vlastní jatka, prodej masa, mlýn, drobné prodejny, elektroopravny apod. Nejčastější překážkou finalizace je nedostatek finančních prostředků a také někdy osobnost ve vedení organizace.

Vzhledem k nedostatečné síti obchodů na venkově a efektivnějšímu zpracování zemědělských produktů lze očekávat další vývoj této formy hospodaření.

Vytváření nových pracovních míst vyžaduje v řadě případů nové profese. Většina zemědělských podniků řeší tuto situaci **rekvalifikací**.

Z výsledků sledovaného souboru (1 390 zemědělských organizací) i z řízených rozhovorů v 32 zemědělských podnicích vyplynulo, že zemědělské orga-

nizace dávají přednost rekvalifikaci vlastních pracovníků před přijímáním potřebných profesí uvolňovaných z jiných podniků. Potvrdil se tak předpoklad identifikace pracovníka s podnikem a s jeho nejbližším okolím a současně podnik není nucen řešit sociální zázemí pro nové pracovníky (ubytování, dojíždění, odlučné apod.).

Požadavky na rekvalifikaci za celý soubor šetřených podniků projevilo u kvalifikovaných dělníků 82 organizací, tj. 18,95 % (počet 1 131 prac.), na změnu profese u absolventů středního odborného vzdělání celkem 30 organizací, což představuje 6,73 % z celkového vzorku.

Nejžádanější rekvalifikační obor jde mimo rámec vlastní zemědělské výroby - jedná se o profesi lisař plastu a automatizované konfekce, který byl označen v 210 případech (z 1131 celkem) a svědčí o snaze zemědělských podniků nalézt náhradní výrobní program a tím řešit tíživou ekonomickou situaci podniku a jeho pracovníků. Z příbuzných oborů je zájem především o rekvalifikaci na profesi pekař, pekařka a řezník a uzenář.

Lze předpokládat, že v nejbližší době se požadavky na rekvalifikaci zemědělských profesí na potravinářské a obchodní profese budou zvyšovat.

Finalizaci vlastních komodit a prodejen se zvýší zaměstnanost žen rekvalifikovaných na prodavačky, a rovněž při obnově infrastruktury vesnice by tento směr měl najít uplatnění ve službách pro obyvatelstvo.

Po počátečním nezájmu o rekvalifikaci ze strany zemědělských pracovníků se zájem o rekvalifikaci značně zvyšuje. Tento posun vyplývá jednak z obav pracovníků ze ztráty současného pracovního místa, jednak z měnících se výrobních programů zemědělských podniků. Ochota rekvalifikovat se je však podmíněna požadavkem, že po dosažení rekvalifikace bude mít pracovník možnost pracovat i nadále v současném podniku (v některé z jeho transformovaných podob) či na jiném pracovišti, avšak v místě či blízkosti svého bydliště. Z provedených průzkumů jasně vyplynula vyšší závislost na místě bydliště než na zvolené profesi.

Možnosti uplatnění uvolněných pracovníků v rámci zemědělství

Soukromé hospodaření v zemědělství. Z řad zemědělských i nezemědělských pracovníků je o tuto formu hospodaření velmi malý zájem (výzkum červen 1990 6,9 % pracovníků, prosinec-leden 1991 5,1 % prac.); současná legislativa a ekonomické podmínky nejsou pro tuto činnost dostatečně stimulující (spíše naopak).

Jaké jsou hlavní důvody nezájmu o soukromé hospodaření v zemědělství? Z rozsáhlého výběru důvodů (odpovědělo 1 017 respondentů - výzkum prosinec 1990) byly nejčastěji označeny tyto:

- nedostatek finančních prostředků na počáteční investice;
- problémy s nákupem strojů, materiálem, odbytem (DOV);
- nejistota, obavy z rizika a neúspěchu;
- nedostatek zkušeností a znalostí ze soukromého podnikání;
- nedostatečná legislativa;
- ztráta výhod (pravidelná pracovní doba, dovolená apod.);
- změna velikosti venkovské rodiny.

Mnohé z těchto příčin mohou mít jen přechodný charakter, který by měl být co nejdříve překonán. To platí zejména o nedostatečné legislativě či problémech v oblasti DOV. Mnohé příčiny však mají dlouhodobější charakter a nebude možné se s nimi vypořádat v krátké době, ať již jde o příčiny z oblasti materiální, či psychické. Nový typ venkovské rodiny, nový typ životního způsobu, to jsou faktory, které nelze změnit v průběhu života jedné generace.

Kombinace zemědělské a nezemědělské činnosti (jak u SHR, tak u pracovníků zemědělských podniků). Nabízí se celá řada kombinací: kovozezemědělec, zemědělská činnost + drobný prodej, zemědělská činnost + domácí výroba (bižuterie, upomínkové předměty apod.), zemědělská činnost + turistika (poskytování ubytování, stravování ...).

Agroturistika představuje doplňkový zdroj příjmů pro jednotlivce, zemědělský podnik i obec; znamená nová pracovní místa a tím snížení nezaměstnanosti na venkově; přispívá ke zlepšení sociální infrastruktury obce.

Nové doplňující činnosti jako je produkce a prodej květin, produkce a prodej léčivých bylin apod.

Možnosti uplatnění uvolněných pracovníků mimo zemědělství

- vytváření nových pracovních míst využívajících místních přírodních zdrojů (cihelný, pískovny, zpracování dřeva),
- oblast služeb (při současné naprosto neuspokojivé úrovni infrastruktury většiny vesnic může rozvoj služeb znamenat výrazné rozšíření počtu pracovních míst na venkově),
- provozování nových podnikatelských činností:
 - a) individuálního charakteru,
 - b) různé formy obchodních společností.

ad a) Na rozdíl od mizivého zájmu o soukromé hospodaření v zemědělství je zájem o soukromé podnikání mimo zemědělství vyšší, a to jak z řad zemědělců, tak i nezemědělců (13,5 % pracovníků v zemědělství a 11,6 % pracovníků mimo zemědělství odchází ze současného místa nebo uvažuje o odchodu v nejbližší době, aby začalo soukromé podnikat - výzkum prosinec 1990); ve venkovských oblastech je zájem především o podnikání obchodní (soukromé prodejny potravin, soukromé pekárny, soukromé řeznictví apod.), řemeslnou činnost včetně opraven, služby (kadeřnice, švadlena), ojedíněle se objevily i zprostředkovatelské služby (dovoz léků, vyřizování úředních záležitostí apod.).

ad b) Předpokládáme, že na venkově vznikne i řada „nových“ podniků, získaných na základě restitucí, transformace atd.; forem se nabízí velmi mnoho - od společností s ručením omezeným přes akciové společnosti po veřejné obchodní společnosti.

Podnikatelská činnost má pro rozvoj venkova mimořádný význam:

- znamená vytvoření nových pracovních příležitostí (NPP) na venkově, což v době narůstající nezaměstnanosti má i celospolečenský význam;

- NPP rozšiřují možnost výběru zaměstnání (podnikání) podle zájmu a schopností jedinců;

- posílí stabilitu obyvatel v místě;

- snižuje dojížděku do zaměstnání, která je v našich podmínkách mimořádně vysoká;

- zvyšuje úroveň občanské vybavenosti obce (předpokládáme, že soukromé podnikání nastane především v oblasti obchodu, služeb, pohostinství, řemesel - zejména pak těch, která nejsou příliš náročná na materiálové vybavení);

- znamená úsporu času pro spotřebitele (odpadá dojížděka za těmito službami do větších obcí);

- měla by se projevit i v udržení (příp. růstu) životní úrovně podnikatelů a jejich rodin, kdy v rámci celé společnosti nelze vyloučit krátkodobý pokles;

- přispěje k oživení venkova a stabilizaci jeho obyvatel.

Že provozování nových podnikatelských činností přispěje rozvoji venkova, je zcela zřejmé. Je proto nutné, aby i z centrální sféry byl tento proces podporován např. urychleným rozpracováním legislativy, vydáním příslušných zákonů, daňovým zvýhodněním začínajících podnikatelů apod.

ZÁVĚR

Zemědělství je hlavním výrobním odvětvím na venkově a pro tuto svou pozici je venkov často se zemědělstvím ztotožňován. Ekonomický rozvoj venkova už

nebude možné chápat jen z tohoto jednostranného pohledu. Při současné úloze zemědělství, které zaměstnává část venkovské populace (nikoliv však většinu), není možné považovat za základ efektivní strategie zvyšování životaschopnosti venkova jen prostřednictvím agrární politiky.

Tvorba zdrojů potřebných pro život venkova vyžaduje nové přístupy ze strany státu, resortu zemědělství, obecních úřadů i samotných obyvatel venkovských obcí.

Zemědělství v tomto komplexu náleží nejen funkce výrobní, ale nezastupitelná je i jeho funkce sídelní a krajinotvorná. Pro rozvoj venkova je nezbytná spolupráce s vládními a nevládními organizacemi, institucemi, objekty a agenturami, které mají možnost pomáhat venkovu řešit jeho problémy.

Osídlení na venkově bude zachováno pouze za předpokladu vytvoření odpovídající ekonomické základny a sociální infrastruktury na venkově. Nutnou podmínkou znovuoživení venkova je rozšíření nabídky pracovních příležitostí na venkově. Přes počáteční nedůvěru provedené výzkumy ukazují, že zemědělské podniky i obce začínají věřit v tuto cestu, a hledají možnosti její realizace.

Budoucnost venkova záleží na přijetí nových pohledů na podnikatelství na venkově a na tom, jak se samo zemědělské obyvatelstvo zúčastní tohoto procesu. Nejdůležitější je změna postojů lidí. Je nutné, aby se lidé ztotožnili s myšlenkou podnikatelství a přijali ji za svou.

Literatura

TRNKOVÁ V.: Rozvoj venkova v podmínkách tržního mechanismu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1991.

KLAPKOVÁ H.: Vývoj trhu práce v APK. [Výzkumná studie.] Praha, VÚEZVž 1991.

Došlo 26.2. 1992.

V. TRNKOVÁ (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Prague): **Pre-requisites of rural development in conditions of market economy**

The further rural development will be significantly influenced by two basic processes characteristic of transition period, that is by the privatization and transformation of enterprises. They mean the transformation of the existing

state and co-operative enterprises into the number of new business-like forms.

The paper deals with the attitudes of agricultural and rural inhabitants towards these processes. It is aimed first of all at the following fields: employment in the countryside, turn-over of labour in agricultural enterprises, possibilities of the development of new employments in the countryside, retraining, the use of dismissed workers.

The article is based on the number of sociological inquiries conducted during the years of 1990-91 through the network of respondents. Groups range from 143 to 1019 respondents. The respondents involve both the rural population and people employed in agriculture in the Czech Republic. The separate inquiries were carried out in 1390 agricultural enterprises of the Czech Republic.

The results indicate that the main factor influencing the further rural development will be the course of the transformation of agricultural enterprises and the operation of new business-like activities in the countryside.

The transformation of enterprises is accompanied by the dismissal of a large number of labour. Certain part of this represents working pensioners, but gradually the number of workers at the productive age is increasing, first of all as far as younger-age categories (school-leavers) are concerned. Agricultural enterprises and local authorities try to find suitable jobs for these dismissed and still unemployed workers. In 1991 agricultural enterprises dismissed 18 % of workers at an average. This year that number is supposed to be higher (20- 35 %). The largest decrease was observed in border regions of the Ostrava agglomeration.

Considering the insecurity of the future development of their enterprises some workers are leaving their existing jobs on their own decision. However, this group represents only an irrelevant part of the total number of dismissed workers. They mostly leave in order to launch their own private business, not inside the agriculture but outside this sector (in trade, craft activity, services etc.). The interest in the jobs abroad is comparatively high.

The formation of new employments is very often connected with new professions. Most agricultural enterprises resolve this situation by retraining their own workers. Out of 1390 agricultural organizations observed, the retraining process is running in 82 organizations. It is assumed that during the nearest years the claims for the retraining of agricultural professions in food and trade professions will increase. The interest in the retraining in the professions of baker, butcher and pork-butcher, operator-engineer, press operator of plastic materials, merchant and manager prevails.

It follows from the investigations that the dependence on one's place of abode is higher than that on one's recent profession. This fact does not issue from the own decision of a worker but from the insufficient possibilities of territorial mobility.

The main prerequisite of the further rural development seems to be the establishment of the appropriate economic base and social infrastructure in the countryside. This requires working out of a new conception for the countryside based on retail business-like activities (inside and outside the agriculture) which must be interconnected with the conception of the agricultural production development of transformed agricultural enterprises.

Apart from the agricultural production itself which will represent the main production activity in the countryside in future, but will be, as far as the organization of agricultural enterprises is concerned, much more differentiated (from family farms, through the co-operative farms of owners, joint-stock companies to other types of commercial companies), the extension of further activities as e. g. the combination of agricultural and nonagricultural activities as well as the development of various forms of services (of agricultural and nonagricultural character), agritourism, utilization of local natural resources etc. is foreseen.

The sufficient economic base in the countryside will contribute to the stabilization of rural inhabitants. The future of the countryside depends on the acceptance of new attitudes towards business-like activities in the countryside as well as on the measure in which the rural inhabitants themselves will participate in this process.

transformation; employment; working use of dismissed workers; economically active inhabitants; rural districts

Adresa autorky:

RNDr. Věra Trnková, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2
